

ПРАВО ЖУРНАЛІСТА НА НЕРОЗКРИТТЯ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Анастасія СТРЕЛЬЦОВА,

*студентка 3-го курсу групи 736 ю
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського "ХАІ", м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-6207-4952>*

Науковий керівник: *Гуцу С. Ф., канд. юрид. наук,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету імені М.Є. Жуковського "ХАІ",
м. Харків, Україна*

JOURNALIST'S RIGHT TO NON-DISCLOSURE OF INFORMATION SOURCES

Access to information is one of the important factors of a journalist's work. The effective professional activity of a journalist is impossible without alternative sources of information and the opportunity to use them, since truthful coverage of socially significant issues by journalists is a necessary sign of the existence of a democratic society. However, it is worth noting that often socially significant information is hidden and thanks to the sources of information it can be published and brought to the general public. The right to keep the person who provided the information confidential is the exclusive right that journalists have and other citizens do not have.

Право на доступ до інформації є одним із основоположних прав людини і громадянина, вираженням демократичної політичної системи українського суспільства. Як відомо, це право включає в себе такі елементи, як право одержувати і передавати інформацію, особливо якщо питання стосується суспільно важливих тем. Ми постійно стикаємося з тим, що важливу інформацію намагаються утаємничити і зробити усе, щоб вона не була розкрита широкому загалу. В таких випадках особливого значення набувають дані, отримані журналістами на засадах конфіденційності, оскільки саме вони дозволяють зробити представникам ЗМІ внесок в суспільно важливу дискусію, підняти гострі питання чи допомогти в розкритті протизаконних діянь. Для вільного здійснення журналістської діяльності та дотримання громадських прав у питаннях, що становлять суспільний інтерес, важливого значення набуває захист ними джерел інформації [1]. Одним з найбільш складних і водночас актуальних питань є проблема розробки та впровадження ефективних механізмів протидії пропаганді, інформаційним атакам країни - агресора, кібератакам та іншим зловживанням у медіа - сфері та мережі Інтернет [2].

Право на свободу слова в українському законодавстві гарантується статтею 34 Конституції України. В свою чергу Закон України "Про Інформацію", надає журналістам право не розкривати джерело або інформацію, яка дозволить встановити таке джерело. В кодексах професійної поведінки журналістів викладене етичне зобов'язання журналістів вважати професійною таємницею джерело інформації, яка передана конфіденційно.

Декларація принципів поведінки журналістів — прийнята на II всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів, Бордо, 25—28 квітня 1954 р. встановлює, що журналіст зобов'язаний дотримуватися професійної таємниці та не розголошувати джерело інформації (п. 6 Декларації). Разом з тим в Кодексі професійної етики українських журналістів, що був прийнятий на X з'їзді Національної спілки журналістів України (квітень 2002 року), відсутні норми щодо захисту професійної таємниці та дотримання журналістами принципів охорони такого виду інформації як з обмеженим доступом.

В українському законодавстві закріплюється, що журналістська таємниця може бути розкрита лише на вимогу суду. Так, згідно ч. 3 ст. 25 Закону України “Про Інформацію”, *журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону, встановити джерела інформації* [3].

Якщо загроза виникає під час розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ, оскільки суди в таких процесах, як правило, керуються принципами змагальності та диспозитивності і не можуть зобов'язувати журналіста та ЗМІ відкрити свої джерела. Проте інша ситуація має місце у кримінальних провадженнях.

Відповідно до вимог КПК України журналіста не можна допитувати, як свідка про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації, що передбачено п. 6 ч. 2 статті 65 КПК України. Ця гарантія дозволяє журналістам не давати свідчення, які можуть викрити їх журналістські джерела, оскільки за відмову від надання зазначеної інформації журналіста не можна притягнути до Кримінальної відповідальності. Однак, на практиці представники правоохоронних органів часто через суди намагаються отримати доступ до приватних даних журналістів. Зокрема, у вересні 2018 року Генеральна прокуратура України за рішенням суду отримала доступ до персональних даних журналісток Наталії Седлецької з програми розслідувань “Схеми” від Радіо Свобода та Христини Бердинських з видання “Новое время”. У випадку Седлецької, прокурори отримали доступ до телефонних розмов, smsповідомлень та геоданих з липня 2016 по листопад 2017 року, що видання одразу оскаржило. Оскільки такі ситуації існують і, швидше за все, повторюватимуться і в подальшому, важливо захистити на законодавчому рівні право на конфіденційність викривачів [4].

При вирішенні питання про тимчасовий доступ до речей і документів журналіста та ЗМІ, інформація, що надана журналісту за умови нерозголошення авторства або джерела інформації, – є охоронюваною законом таємницею. Доступ до такої інформації може здійснюватися виключно за ухвалою суду про надання тимчасового доступу до відповідних речей або документів ст. 162 КПК.

КПК України надає право слідчим проводити обшук хоч і на підставі рішення суду, проте без попередження журналістів та ЗМІ, і під час його проведення відкривати закриті приміщення, сховища, речі, обшукувати осіб, які перебувають в приміщенні, вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження ст. 236 КПК України [5].

Українське законодавство не містить гарантій збереження таємниці джерел інформації журналіста під час проведення обшуку. Хоча саме під час обшуку існує дуже серйозна небезпека для розкриття журналістських джерел. Тому журналісти повинні вживати необхідних заходів для захисту своїх джерел та унеможливлення доступу сторонніх осіб до даної інформації.

Важливим документом міжнародного права у сфері захисту джерел є Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (2000) 7 “Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації”, ухвалена Комітетом міністрів 8 березня 2000 року. В ньому проголошено: “Національне законодавство та практична діяльність держав-членів мають забезпечити чіткий і прозорий захист права журналістів не розкривати інформацію, що ідентифікує джерело, згідно зі статтею 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини та принципами, що в ній проголошуються, які слід розглядати, як мінімальні стандарти поваги цього права”. Також в документі зазначено, що інші особи, які в силу своїх професійних зв'язків із журналістами одержують відомості про інформацію, що ідентифікує джерело, в процесі збору, редакційної підготовки або поширення цієї інформації мають бути такою самою мірою захищені відповідно до принципів вказаної Рекомендації [6].

Отже, жодна особа не має права вимагати у журналіста розкрити джерела своєї інформації, якщо немає дійсно вмотивованого судового рішення: це стосується державних органів, адвокатів, інших юридичних або фізичних осіб. Журналіст щоб захистити себе та свої права, повинен звернутися до законодавства України та міжнародно-правових актів. Завжди варто пам'ятати про Європейський суд з прав людини, до якого можна оскаржити рішення, дії, чи бездіяльність влади, які порушують права та основоположні свободи журналістів. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в Україні необхідно на національному рівні більш детально регламентувати право журналіста на відмову давати інформацію, що ідентифікує джерело, встановити норми щодо захисту журналістської таємниці, закріпити механізм розкриття джерела інформації для того, щоб запобігти порушенням конституційного права кожного на інформацію.

Список використаних джерел:

1. Єльнікова М. О. Конституційно-правові аспекти права на таємницю журналістських джерел. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. “Правова доктрина України”, Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 787–790.
2. Гуцу С.Ф. Державний контроль інформаційного простору в мережі інтернет. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: матеріали третьої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17-18 травня 2019 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2019. 218 с. 2019. С. 57-63. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/ZBIRNYK_III_konf.lviv_17_05_2019.pdf.
3. Про інформацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Ярошук Олександр. Розслідувальна журналістика та їхня роль для демократії // Серія аналітичних оглядів про Україну Документ №. 1 | Лютий 2020. URL: https://freedomhouse-files.s3.amazonaws.com/Investigative%20journalism_UKR_FINAL.pdf

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

6. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (2000) 7 “Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації”, ухвалена Комітетом міністрів 8 березня 2000 року. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-2000-7-pro-pravo-zhurnalistiv-ne-rozkryvaty-svoyi-dzherela-informatsiyi/>